

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM

NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Vezetője: Dr. Pukánszky Béla, DSc, egyetemi tanár

Programigazgató: Dr. habil. Szűts Zoltán

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Oravecz Adrienn

**A konduktív nevelés módszerének szerepe a központi
idegrendszeri sérült személyek integrációjában**

Eger

2022

BEVEZETÉS

A disszertáció elsődleges célja, hogy felderítse a konduktív nevelés szerepét a központi idegrendszeri sérült, CP-vel élő személyek integrációjában a pedagógiai folyamatban résztvevő neveltek, konduktorok és pedagógusok tapasztalatának felhasználásával. A konduktív nevelés átmeneti jellegű, mert a neveltek olyan alapokat sajátítanak el, amelynek segítségével később integrálódni tudnak a többségi társadalomba, köszönhetően a gyakorlatorientált tanulásnak. Úgy szemléltethetjük leginkább a konduktív nevelést, mint egy hidat, amely átvezeti a központi idegrendszeri sérült személyeket a többségi társadalomba. Ez egy nagyon erős alapokon álló híd, amelyre a nevelt a későbbiek során is tud támaszkodni, amikor kihívásokkal találja magát szemben az életben.

Az értekezés másodlagos célja pedig, hogy a CP-vel élők integrációján túl általánosabban is helyzetfeltárást végezzen a sajátos nevelési igényű tanulók többségi oktatásának feltételeiről, nehezítő tényezőiről. Az értekezés középpontjában a konduktív nevelés hazai és külföldi gyakorlata áll, amelyet nem kívánunk más módszerekkel összevetni. Ezért az értekezés nem tárgyalja a CP-ben alkalmazott más terápiás eljárások tekintélyes hazai és külföldi szakirodalmát. Csupán arra vállalkozunk, hogy a vizsgálatba bevont személyek jártassága által rávilágítsunk a hiányosságokra, valamint jó gyakorlatokra az integráció témakörében.

Újabban a Konduktív Pedagógiát előszeretettel emlegetik neuropedagógiai eljárásként is. Ez az új tudomány felhasználja a jelenkori agykutatások legújabb vívmányait, valamint a kisgyermekkor pedagógiájával kapcsolatos tudást, és ezt állítja a rehabilitáció szolgálatába. Ezt legérzékletesebben Feketéné Szabó és Gruber (2019) munkájának szó szerinti idézetével tudjuk illusztrálni: *„A KN (Konduktív Nevelés) alapelvei figyelembe veszik a modern agytudományok által bebizonyított tényeket, amelyek szerint az agynak szüksége van a folyamatos aktivitásra a maximális egyéni teljesítmények eléréséhez. A sérült agy irányított, tervszerű cél- és feladatrendszerben hatékonyan képes javítani saját funkcióit, az érzékszervek és észlelési rendszerek működése ingergazdag környezetben folyamatosan fejlődik, miközben az immunrendszer is erősödik”* (Feketéné Szabó és Gruber 2019:10).

A konduktív pedagógia hazai megteremtője Dr. Pető András volt. Pető - korát megelőzve - hangsúlyozta az agy plaszticitását és tanulékonyágát, a központi idegrendszeri sérültek minél előbbi többségi oktatásban való részvételének segítségét. Pető ezért egy komplex,

holisztikus, a csoportos tanulásra épülő rendszert alkotott. Ezért a konduktív nevelés legfontosabb alapvetése, hogy a központi idegrendszeri sérülést nem biológiai akadályként, hanem pedagógiai feladatként, a tanulási folyamat zavaraként szükséges kezelni, mivel a tünetek háttérében az idegrendszer összműködésének károsodása, a tevékenységek összerendezetlensége áll, ilyen formán a probléma lokális kezelése sem lehetséges (Balogh 1998, Feketéné Szabó 2013, Földesi 2014, Hári és mtsai 1991, Medveczky 2003, Pető 1955). Ezen alapszik a konduktív nevelés holisztikus szemlélete, miszerint a sérült ember gyógyítása nem lehetséges egyes részfunkciók, részterületek zavarának kezelése által, hanem az egészségesség elve, az egységsszemlélet alapján az embert középpontba állítva, koherens rendszerként kell tekinteni (Balogh 2018, Földesi 2014, 2017, Schaffhausser 2016).

Kutatásunk érdekessége, hogy készítője maga is konduktív nevelésben részesült. Az értekezésben ismertetett kérdéskör vizsgálata a hazai konduktív nevelési rendszerben átélt személyes tapasztalatok hatására merült fel ugyan, azonban érdeklődésünk már a kutatás korai szakaszában azon országok felé is fordult, amelyek adaptálták és beillesztették azt saját országuk habilitációs-rehabilitációs gyakorlatába.

AZ EMPIRIKUS KUTATÁSOK EGYMÁSRA ÉPÜLÉSE, A KUTATÁSI EREDMÉNYEK BEMUTATÁSÁNAK LOGIKAI SORRENDJE AZ ÉRTEKEZÉSBEN

A doktori értekezés alapvetően a konduktív nevelés, mint egy lehetséges módszer szerepét kívánja feltárni a központi idegrendszerileg sérült, mozgásszervi fogyatékossgal élő személyek integrációjában. Ahhoz, hogy a témát minél szélesebben tudjuk feltárni egy átfogó, többféle kutatási módszert felölelő vizsgálatot folytattunk le.

Kiemelten fontosnak tekintjük annak megismerését, hogy a köznevelésben jelenleg milyen az integráció helyzete az érintett pedagógusok véleménye alapján, és hogy a leendő és a már aktív pedagógusok hogyan ítélik meg az integrációt, mint lehetőséget: milyen előnyeit és nehézségeit tapasztalják a mindennapokban. Így kérdőíves vizsgálat keretében kérdeztünk meg pedagógusokat (n=315) arról, hogy mit gondolnak az integráció helyzetéről, valamint, hogy mit gondolnak az integrációt leginkább nehezítő tényezőknek munkájuk során. A kutatásban kifejezett célunk volt, hogy az együttnevelést nehezítő tényezőket több szempontból megvizsgálva az integráció mélyebb összefüggéseire is fényt derítsünk, továbbá kiemelten fontosnak tartjuk, hogy a mozgássérült gyermekek integrációját, annak nehézségeit és lehetőségeit jelen vizsgálat eredményei által megismerjük.

Ezt követően azoknak a kutatásoknak az eredményeit közöljük, amelyet konduktív nevelésbe bevont személyek, mint neveltek (n=31), valamint konduktorok (n=34) körében végeztünk, interjú módszerét alkalmazva. Mind a nevelteket, mind a konduktorokat azzal a céllal kerestük meg, hogy feltárjuk véleményüket a konduktív nevelésről, annak pedagógiai-társadalmi integrációban betöltött szerepéről.

Majd a kutatás végkimenetelét tekintve, az integráció csúcsán azt kívánjuk bemutatni, hogy vannak olyan személyek, akik fogyatékossgal élőként (n=8), még tovább specifikálva CP-s, korábbi konduktív neveltként (n=5) az önmegvalósítást pedagógusi hivatást választva tudták elérni, így segítve az integrációs-inklúziós törekvéseket és hirdetve a konduktív nevelés esélyteremtő szerepét.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

A sikeres együttoktatás feltételei és lehetőségei, valamint az integrációt nehezítő tényezők a megkérdezettek véleménye alapján

Ezen kutatással alapvetően - az integráció helyzetének feltárásán túl az is célunk volt, hogy - a mozgássérült gyermekek/tanulók együttoktatásának, együttnevelésének helyzetét megismerve – a konduktív pedagógia integrációban betöltött szerepét is meg tudjuk majd ismerni.

Hiszen a jelenlegi integrációs törekvések minden fogyatékoság típusra vonatkozóan az együttnevelést támogatják ugyan, és ahogyan a statisztikai adatok is alátámasztják, valóban kint vannak ezek a gyermekek a köznevelés rendszerében, annak feltérképezése, hogy ez milyen hatással van a gyermek és/vagy a pedagógus mindennapi életére, csak kevés kutatásban kerül előtérbe.

A komplex konduktív nevelés célja pedig a mai felfogás szerint megegyezik az integráció céljaival, vagyis, hogy a gyermeket a konduktív nevelés abban kívánja segíteni, hogy a társadalomba való betagozódása – a lehetőségekhez képest – minél probléma-mentesebb legyen. Ennek létjogosultságát és szerepét szeretnénk ezzel a kutatással beágyazni az integrációs-inklúziós szemléletbe.

A kutatás céljai, kérdései és hipotézisei

A kutatás struktúrájának, felépítésének és szempontjainak ismertetésében törekszünk a célok, kérdések és hipotézisek hármasságát megtartva, azokat együtt kezelve bemutatni az olvasó számára azért, hogy az eredmények ismertetésekor ezzel is támogassuk a könnyebb értelmezhetőséget.

A kutatási céljaink és kérdéseink, valamint az ezek alapján felállított hipotéziseink tehát a következők:

C₁: A kutatás elsődleges célja, hogy általa feltérképezzük az integráció jelenlegi helyzetét, annak személyi és tárgyi feltételeinek meglétét a megkérdezett pedagógusok véleménye alapján.

K₁: Milyenek az integrációs feltételek a megkérdezett pedagógusok szerint ma Magyarországon?

H1: Feltételezzük, hogy a megkérdezett pedagógusok véleménye az integráció intézményi (tárgyi és személyi) feltételeiről az, hogy azok jó része hiányos, az integrált oktatás sikeres megvalósításához nem elegendők.

C2: Célunk, hogy megismerjük az integráltan oktatott SNI tanulók oktatása-nevelése során leggyakrabban felmerülő problémákat.

K2: Milyen nehézségekkel néznek szembe a megkérdezett pedagógusok az SNI tanulók együttoktatása, együttnevelése során?

H2: Feltételezzük, hogy a legnagyobb nehézség a pedagógusok számára az integráció folyamatában az SNI tanulók társas kapcsolati problémáinak, a bántalmazás és a kirekesztés problémáinak a leküzdése.

C3: Célunk, hogy az integráció nehézségeit a megkérdezett pedagógusok életkora mentén differenciáljuk azért, hogy az együttnevelés mélyebb összefüggéseit feltárhassuk.

K3: Milyen szerepe van az integrációban felmerülő nehézségek leküzdésében a pedagógus életkorának?

H3: Feltételezéseink szerint összefüggés van a pedagógus életkora és a különböző, integrációt nehezítő tényezők kezelése között abban, hogy a fiatalabb pedagógusoknak szignifikánsan nagyobb problémát okoz az együttnevelést nehezítő tényezők kezelése, mint idősebb, tapasztaltabb kollégáiknak.

C4: Célunk, hogy az integráció nehézségeit a megkérdezett pedagógusok munkatapasztalata alapján differenciáljuk azért, hogy az együttnevelés mélyebb összefüggéseit feltárhassuk.

K4: Milyen szerepe van az integrációban felmerülő nehézségek leküzdésében a pedagógus munkatapasztalatának?

H4: Feltételezéseink szerint szoros összefüggés van a munkatapasztalat és az integráció során felmerülő nehézségek kezelése között, mégpedig abban, hogy minél tapasztaltabb egy pedagógus, annál kevésbé okoznak ezek a tényezők nehézséget számára.

C5: Célunk, hogy az integráció nehézségeit a megkérdezett pedagógusok iskolai végzettsége mentén is differenciáljuk azért, hogy az együttnevelés mélyebb összefüggéseit feltárhassuk.

K5: Milyen szerepe van az integrációban felmerülő nehézségek leküzdésében a pedagógus iskolai végzettségének?

H₅: Azt feltételezzük, hogy a gyógypedagógus, és/vagy konduktor végzettséggel rendelkezőknek az integráció során felmerülő nehézségek kezelése szignifikánsan könnyebbnek bizonyul, mint az általános pedagógiai ismeretekkel rendelkező kollégáiknak.

C₆: Célunk továbbá, hogy az integráció nehézségeit a megkérdezett pedagógusok integrációs tapasztalatai mentén differenciáljuk azért, hogy az együttnevelés mélyebb összefüggéseit feltárhassuk.

K₆: Milyen szerepe van az integrációban felmerülő nehézségek leküzdésében a pedagógus integrációban szerzett tapasztalatának az SNI kategóriák mentén?

H₆: Feltételezzük, hogy azok a pedagógusok, akik mozgássérült gyermekek, tanulók integrációjában érintettek, az együttnevelés során felmerülő nehézségek kezelésében szignifikánsan jobb teljesítményt mutatnak, sikeresebbnek érzik magukat, mint a többi SNI kategóriát integráló pedagógus kollégáik.

A minta jellemzése és a vizsgálati módszer bemutatása

A mintavétel a Klebelsberg Központ oldalán található Tankerületi Központok, és az egyes központokhoz tartozó intézmények vezetőinek e-mailben történő megkeresése, illetve a legnépszerűbb közösségi oldal nyújtotta lehetőségeket kihasználva történt. Érdekes kutatói tapasztalat volt számunkra az adatgyűjtés és a célpopuláció elérése kapcsán, hogy a közösségi oldalon gyorsabban reagáltak az intézmények pedagógusai, mint e-mailben. Végül 315 kitöltés érkezett. Kutatásaink feltáró és leíró jellegűek. A feltárás egy elfogadott és alkalmazott cél lehet olyankor, amikor a kutató új érdeklődési terület felé fordul, illetve akkor is, amikor még új, eddig kevésbé vizsgált terület keltette fel kutatói kíváncsiságát (Babbie 2008: 106).

A sajátos nevelési igényű gyermekek oktatási integrációjával kapcsolatban nagymintás vizsgálat elvégzésére törekedtünk. A kérdőíves vizsgálatok legfőbb értéke pedig az, hogy nagy alapsokaságok jellemzésére alkalmasak. Ezért jelen kutatásunkban online kitölthető kérdőívet készítettünk a Google Drive kérdőívszerkesztő programja által. A kérdőív összesen 25 kérdést tartalmazott (lásd a 8. számú melléklet). A kitöltés önkéntesen és anonim módon történt. A tényleges adatgyűjtés 2017 novemberében kezdődött meg, addig formálódott a kérdőív szerkezete.

Az adatok kiértékelése az SPSS statisztikai elemző program 22-es verziójával történt. A kapott adatokat leíró és következtető statisztikai eljárásokkal elemeztük ki.

A következő statisztikák közül T-próbát, korrelációszámítást, klaszteranalízist és varianciaanalízist használtunk. Szignifikancia szintnek a társadalomtudományokban elfogadott és alkalmazott 5 százalékos hibahatárt ($p < 0.05$) vettük alapul.

Következtetések

A **H₁**-ben feltételeztük, hogy a megkérdezett pedagógusok véleménye az integráció intézményi (tárgyi és személyi) feltételeiről az, hogy azok jó része hiányos, az integrált oktatás sikeres megvalósításához nem elegendők. Az eredmények alapján megkérdezett válaszadóknak csupán a negyede olyan, aki teljesen alkalmasnak tartja jelenlegi munkahelyét az integrált oktatás megvalósítására. Azonban a válaszadók fele csak többé-kevésbé ért egyet ezzel, mivel véleményük szerint vagy a megfelelő szakembergárda hiányos, vagy a környezeti feltételek nem alkalmasak az együttnevelés megtámogatására. A megkérdezettek 25 százaléka pedig egyáltalán nem tartja alkalmasnak jelenlegi munkahelyét az integrált oktatás megvalósítására. Tehát a teljes minta ($n=315$) 75%-a nem, vagy csak bizonyos feltételek (személyi, vagy tárgyi) mentén véli úgy, hogy intézménye képes megteremteni az integráció feltételeit, így *hipotézisünket elfogadjuk, igazoltnak tekintjük.*

H₂ pedig így szólt: Feltételeztük, hogy a legnagyobb nehézség a pedagógusok számára az integráció folyamatában az SNI tanulók társas kapcsolati problémáinak, a bántalmazás és a kirekesztés problémáinak a leküzdése, ezt a *hipotézist* azonban eredményeink alapján *elvetettük*, ugyanis a felsorolt nehézségek közül a válaszadó pedagógusok számára a legnagyobb nehézséget az SNI tanulók speciális taneszközt-ellátása jelenti, míg az SNI tanulók verbális, vagy testi bántalmazásának, zaklatásának kezelése bizonyult a legalacsonyabb mértékű nehézségnek a megkérdezettek válaszai alapján.

H₃-ban feltételezéseink szerint összefüggés van a pedagógus életkora és a különböző, integrációt nehezítő tényezők kezelése között abban, hogy a fiatalabb pedagógusoknak szignifikánsan nagyobb problémát okoz az együttnevelést nehezítő tényezők kezelése, mint idősebb, tapasztaltabb kollégáiknak. A hipotézisünk a közösségi program esetében beigazolódott, ugyanis az életkor tekintetében tapasztaltabbnak minősíthető pedagógusoknak szignifikánsan kevesebb gondot jelent a sajátos nevelési igényű tanuló közösségi programokba való bevonása, mint a másik két, fiatalabb korcsoportba tartozó pedagógusoknak. A speciális taneszköz nehézsége esetében azonban a hipotézis ellentétje nyert igazolást, tehát minél fiatalabb egy pedagógus, annál könnyebb számára, hogy speciális taneszközzel lássa el diákját. A többi nehézség tényezőben az életkor alapján nem találtunk különbséget a csoportok között. Összegezve tehát, *hipotézisünk csak részben nyert igazolást.*

H₄-ben feltételezéseink szerint szoros összefüggés van a munkatapasztalat és az integráció során felmerülő nehézségek kezelése között, mégpedig abban, hogy minél tapasztaltabb egy pedagógus, annál kevésbé okoznak ezek a tényezők nehézséget számára. A korrelációs vizsgálat során a felsorolt tényezők közül három esetben volt kimutatható együttjárás. A nagyobb munkatapasztalat függvényében szignifikáns csökkenés volt kimutatható az SNI-s tanuló közösségi programokba történő bevonása kapcsán, vagyis minél tapasztaltabb egy pedagógus, annál kevésbé okoz neki ez nehézséget, így ebben a relációban igazolást nyert feltevésünk. Továbbá szintén igazolást nyert a bántalmazás, zaklatás kapcsán is a felvetésünk, hiszen minél több munkatapasztalattal bír egy pedagógus, annál adekvátábban képes kezelni, ha bántalmazást vagy izolációt tapasztal. Viszont a speciális taneszköz és a pályán töltött évek kapcsolatában pont a hipotézis ellentétje nyert igazolást, vagyis minél tapasztaltabb egy pedagógus, annál problematikusabbnak találja a speciális taneszköz biztosítását az SNI tanítványa számára. Összegezve tehát, *hipotézisünk csak részben nyert igazolást.*

H₅-ben pedig azt feltételeztük, hogy a gyógypedagógus, és/vagy konduktor végzettséggel rendelkezőknek az integráció során felmerülő nehézségek kezelése szignifikánsan könnyebbnek bizonyul, mint az általános pedagógiai ismeretekkel rendelkező kollégáiknak. A varianciaanalízis eredményei rámutattak arra, hogy a legtöbb nehézséget az óvodapedagógusok élik át az integráltan oktatott SNI tanulók igényeinek kiszolgálásában. Szinte minden csoport közül nekik van a legtöbb problémájuk azzal, hogy magas csoportlétszám mellett nem érzik kellően megfelelőnek munkakörülményeiket, számukra a legnehezebb az SNI gyermekek társas és testi szükségleteinek kezelése, továbbá a gyermekek közösségi programokba való bevonása és a speciális (tan)eszköz biztosítása. A konduktor esetében azt találtuk, hogy számukra a leginkább problémás a közösségi programokba való bevonása az SNI tanulónak, azonban a speciális taneszköz biztosításában magabiztosak. A vizsgált csoportok közül kiemelkedett a gyógypedagógusok teljesítménye, ők tudják legszakoszerűbben kezelni az alábbi nehézségeket: érzelmi szükségletek, társas szükségletek, egyéni feladatadás, speciális taneszköz biztosítás. Tehát a *feltevésünk részben helytálló volt, így azt feltételesen megtartjuk*, hiszen állításunk a gyógypedagógusokra nézve helytálló, a konduktorok esetében azonban csak részben igaz.

H₆ esetén azt feltételeztük, hogy azok a pedagógusok, akik mozgássérült gyermekek, tanulók integrációjában érintettek, az együttnevelés során felmerülő nehézségek kezelésében szignifikánsan jobb teljesítményt mutatnak, sikeresebbnek érzik magukat, mint a többi SNI kategóriát integráló pedagógus kollégáik. *Ezt a hipotézisünket megtartjuk és igazoltnak*

tekintjük. Ugyanis az eredményeink azt mutatják, hogy az érzelmi szükségletekre való odafigyelés szignifikánsan nagyobb nehézséget jelent azoknak a pedagógusoknak, akik nem integrálnak mozgássérült gyermeket, mint azoknak, akik ezt megteszik, vagy megtették már munkájuk során ($E_{\eta}=0,194$). A tanulók biológiai/testi szükségleteire való odafigyelés is a mozgássérült diákokat nem integráló pedagógusoknak jelent szignifikánsan nagyobb problémát ($E_{\eta}=0,206$). Ugyanez a helyzet áll fenn a bántalmazás, zaklatás kezelése kérdés kapcsán is a vizsgált csoportok között ($E_{\eta}=0,196$).

A konduktív pedagógia neveltjeinek tapasztalatai az integrációról, az elfogadásról és a konduktív nevelés módszeréről

A kutatás eredményeinek bemutatásában a következő állomást a korábbi konduktív nevelésben részesülő személyekkel folytatott interjúk tanulságainak ismertetése jelenti.

A nagymintás, integrációs vizsgálat eredményeinek bemutatását követően, amelyben világossá vált, hogy a speciális szakértelem (gyógypedagógiai és/vagy konduktori) milyen nagy jelentőséggel bír az együttnevelés kapcsán megjelenő nehézségek kezelésében, illetve, hogy azon pedagógusok, akik mozgássérült gyermekek integrálásában vesznek részt, mennyivel tapasztaltabbak és jobban felkészültek az együttnevelésre, így tovább folytatva kutatásunkban ezt a szálát, igyekeztünk olyan csoportokat megkeresni, akiknek tapasztalatai relevánsak lehetnek ebben a témában. Így fordítottuk érdeklődésünk fókuszát a komplex konduktív nevelésben részesülő személyek irányába, hiszen az ő véleményük és tapasztalataik az beilleszkedés kapcsán – legyen szó akár pedagógiai, akár társadalmi integrációról – számottevőnek tekinthető. Hiszen végső soron a konduktív nevelés célja nem a szegregálás, hanem a korai rehabilitációs-rehabilitációs szemléletet képviselve a mielőbbi reintegrációs folyamatok megtámogatása.

A kutatás céljai és kérdései

A már az előző részben ismertetett metódust követve, jelen vizsgálati részben is a célok és a kérdések szoros egységét megtartva mutatjuk be vizsgálatunkat azzal a különbséggel, hogy a minta nagysága, valamint a téma egyedisége miatt hipotéziseket nem, csak kutatási kérdéseket fogalmazunk meg.

C1: Célunk, hogy feltárjuk a konduktív nevelésben részesült személyek iskolai mindennapokhoz fűződő legmarkánsabb problémáit, az iskolai integrációs folyamat – véleményük szerinti - leginkább nehezítő tényezőit.

K1: Melyek voltak a korábbi konduktív nevelésben részesült személyek iskolai integrációjának legnagyobb nehézségei és miért?

C2: Megismerni a konduktív nevelésben részt vett személyek életminőségét, jövőképét és ebben a konduktív pedagógiai szerepét a korábbi neveltek véleménye alapján.

K2: Mennyire élnek a neveltek ma is a konduktív pedagógia alapelveihez igazodva életüket? Mennyire elégedettek az életminőségükkel? Mik a jövőbeni terveik?

A minta jellemzése és a vizsgálati módszer bemutatása

Összesen 31 strukturált interjú készült egykori konduktív nevelésben részesült személyekkel.

A kiválasztás és mintába kerülés az alábbi szempontok szerint történt:

- CP-vel élő fiatal felnőttek alkothatták a mintát.
- Olyan személyeket vontunk csak be, akik tartós konduktív nevelésben részesültek.
- Fogyatékoságuk ellenére sikereket tudtak elérni a tanulásban, a sportban vagy a művészetekben.

A mintába többségében olyanok kerültek, akik rendelkeznek integrált oktatással kapcsolatos tapasztalatokkal, és egészen a felsőoktatásig jutottak el. Ha ez a feltétel nem teljesült, akkor azért kerültek be, mert kiemelkedő tehetségek a sportban vagy a művészetekben, és pozitív példaként szolgálnak.

A kutatási módszer a nem-valószínűségi mintavételi módszerek egyik altípusa, a hólabda mintavétel volt. A módszer használata mellett azért döntöttünk, mert az alapsokaságnak egy igen specifikus rétegét kívántuk bevonni vizsgálatunkba (lásd a mintába kerülés kritériumait). Tudatában vagyunk annak, hogy az így nyert adatok csak a központi idegrendszeri sérült, konduktív nevelésben részesült személyekre vonatkoznak, ezért nem tekinthetők statisztikai szempontból reprezentatívnak.

Az egykor hazai és külföldi konduktív pedagógiai rehabilitációban résztvevők nézeteinek, véleményének feltárására strukturált interjút használtunk. A neveltekkel készült interjúk során a kutató elsődlegesen arra volt kíváncsi, hogy a konduktív nevelés hogyan segítette elő az integrációjukat. Továbbá, hogy milyen pozitív vagy negatív benyomások érték

őket az integrált oktatás során. Végül pedig a kérdések arra irányultak, hogy mennyire élik ma is a konduktív szemléletnek megfelelően egészségesen, és aktívan az életüket, és mik a jövőbeni terveik.

A neveltekkel készült interjúkat a Maxqda 2020 szoftverrel elemeztük és értékeltük ki.

Következtetések

K₁ kérdésünk az iskolai integráció nehézségeit állította a középpontba és a feltárt szakirodalmi forrásokhoz hasonlóan, az iskolai mindennapok nehezítő tényezői között kiemelt helyen szerepelnek a matematika tantárgyhoz és az órai jegyzeteléshez fűződő nehézségek az interjúalanyok véleménye szerint. Emellett, jelen kutatás alanyai a testnevelés órai nehezítő tényezőket emelték ki nagy számban, viszont a szakirodalmakkal ellentétben a rajzóra csak csekély hányaduknak okozott negatív élményeket az iskolai együttoktatás, együttnevelés kapcsán.

K₂ kérdésünkre, amelyet a korábbi konduktív nevelésben részesülő személyek életminőségével és jövőképével kapcsolatban tettünk fel azt a következtetést tudjuk levonni, hogy - hasonlóan szakirodalmakban olvasottakhoz - az interjúk alanyai többségében (85,2%-ban) elégedettek életminőségükkel, elért eredményeikkel. Jövőképük pozitív, amelynek fókuszában a stabil párkapcsolat kialakítása és a munkában történő tovább- előrelépés áll.

A konduktív nevelés rendszere és helyzete magyar és nemzetközi viszonylatokban

Az értekezés kutatási szándékának megfelelően nem csak az egykori neveltek konduktív pedagógiához köthető élményeire, az azzal kapcsolatos tapasztalataikra és véleményeikre voltunk kíváncsiak, hanem arra is, hogy a neveltek ellátását végző konduktorok hogyan látják a komplex konduktív nevelés jelenlegi helyzetét és perspektíváit itthon és külföldön egyaránt.

A speciális szakemberek (gyógypedagógusok és konduktorok) szakmai tudásának köszönhetően - a kutatás eddigi részeiben az rajzolódott ki, hogy – a mozgássérült gyermekek/tanulók integrálása, ezen kompetenciák birtokában kevésbé tűnik problémásnak, mint ezen speciális tudás, ismeret hiányában. Erről árulkodnak a neveltekkel készített interjúk alapján kapott eredményeink is (pozitív egészségmagatartás és jövőkép a megkérdezettek nagy

hányadánál). Így a továbbiakban azon csoport kikérdezésére helyezzük a hangsúlyt, akik ezen speciális ismeretek birtokában végzik mindennapi rehabilitációs-rehabilitációs, reintegrációs tevékenységüket: a konduktorok maguk.

A kutatás céljai és kérdései

C₁: Cél, hogy megismerjük a külföldi tapasztalattal rendelkező és a külföldön, konduktorként dolgozó pedagógus véleményét a konduktív nevelés hazai és nemzetközi kapcsolatáról, a fennálló különbségekről.

K₁: Hogyan javítható a hazai és a külföldi konduktív nevelés kapcsolata, illetve milyen problémákat látnak a megkérdezett konduktorok az anyaintézet és a külföldi gyakorlat kapcsolatában?

C₂: Célunk, hogy feltárjuk a nemzetközi munkavállalás nehezítő tényezőit a megkérdezett, külföldi tapasztalatokkal rendelkező konduktorok körében.

K₂: A külföldön élő konduktorok véleménye szerint melyek a külföldi munkavállalást leginkább nehezítő körülmények?

C₃: Célunk továbbá, hogy a megkérdezettek véleményét figyelembe véve megismerjünk olyan jó, innovatív gyakorlatokat külföldön, amelyet a hazai konduktív pedagógiai, fogyatékoságügyi elvek mentén érdemes volna beilleszteni a hazai gyakorlatba is.

K₃: Van-e a külföldi konduktív pedagógiai rendszerben olyan jó gyakorlat, amely a hazai rendszer számára is adhat új információt, tudást?

A minta jellemzése és a vizsgálati módszer bemutatása

A disszertáció szerzője 34 strukturált interjút vett fel konduktor végzettségű és munkakörű személyekkel. A mintába olyan konduktorok kerültek be, akik vagy rendelkeznek külföldi konduktori tapasztalatokkal, vagy jelenleg is külföldön dolgoznak, mint konduktor, de emellett magyar állampolgárok is. A mintaválasztás célja az volt, hogy a hazai és a nemzetközi gyakorlat minél inkább összehasonlíthatóvá váljon, így kerülhettek be a mintába a jelenleg hazánkban aktív, de külföldi tapasztalatokkal is rendelkező konduktorok a jelenleg is külföldön aktív konduktorok mellé.

A teljes mintából jelenleg 19 fő dolgozik külföldön, 15 konduktor pedig hosszabb időt töltött egy-egy külföldi országban a Semmelweis Egyetem Pető András Karának szervezésében.

A konduktorok nézeteinek, véleményének feltárására egy saját készítésű, 8 kérdést tartalmazó, strukturált interjút állítottunk össze. A kutatás során a disszertáció szerzőjének lehetősége nyílt két nagy múltú, konduktív neveléssel foglalkozó külföldi intézményt személyesen is felkeresni. Az egyik intézmény a müncheni Pfennigparade, ahol 2017. 10. 08-15. között tett látogatást és vett fel interjúkat. A másik intézmény a göteborgi Move and Walk, ahol 2019. 09. 30-tól 2019. 10. 04-ig volt lehetősége bepillantást nyerni az intézmény életébe. Az értekezés szerzője a többi adatközlőt az interneten keresztül érte el. Voltak olyan interjúalanyok, akikkel az időeltolódás miatt, vagy egyéb okokból kifolyólag nem tudott az interneten keresztül személyesen beszélni. Őket e-mailben kérte meg, hogy írásban, válaszaikat lehetőleg alaposan kifejtve reagáljanak a feltett kérdésekre.

A vizsgálati minta kiválasztása a nem-valószínűségi mintavételi eljárás két altípusát, a hólabda technikát és az önkiválasztós módszert alkalmazva valósult meg.

Következtetések

K₁ kérdésünkre, amely így szólt: „Hogyan javítható a hazai és a külföldi konduktív nevelés kapcsolata, illetve milyen problémákat látnak a megkérdezett konduktorok az anyaintézet és a külföldi gyakorlat kapcsolatában?” a választ a konduktorok véleménye alapján többszemponturnak és komplexnek értékeljük. Általánosságban véve azt gondolják a konduktorképzéssel kapcsolatban hazánkban és külföldön egyaránt, hogy a gyakorlatorientáltságot újra középpontba kellene helyezni a szakmaiság szempontjait figyelembe véve, valamint sokan említették azt is, hogy a fiatal konduktorok mentorálása, ezzel pedig a minőségbiztosítás rendszerének kidolgozása indokolt a mai viszonyokat nézve. A hazai és a nemzetközi kapcsolatokat, viszonyokat pedig úgy látják, hogy mindenképpen erősíteni szükséges konferenciák, közös kutatások szervezésével.

K₂ kérdésünket úgy tudnánk megválaszolni, a külföldi munkavállalásban a megkérdezett konduktorok a leginkább nehezítő tényezők közé sorolták az idegen nyelvtudást, valamint a vegyes teamekben való munkavégzést, mert Magyarországon, az anyaintézetben még mindig jellemzőbb a homogén konduktori teamekben való fejlesztés a központi idegrendszeri sérültek rehabilitációjában, pedig a külföldi szakmai tapasztalattal rendelkező kollégák ezt ott, abban a közegben a konduktori munka erősségeként, jó gyakorlataként említik. Megjelenik még a

válaszok között, mint nehezítő tényező a magasabb szakmai elvárások, a további, önfejlesztésre alapozó tudásgyarapítás szükségessége és egyes országokban a magyar konduktori diploma elismertetésének folyamata.

K₃-as kérdéseinkre, amely így szólt: „Van-e a külföldi konduktív pedagógiai rendszerben olyan jó gyakorlat, amely a hazai rendszer számára is adhat új információt, tudást?” azt a választ kaptuk a megkérdezettektől a leggyakrabban, hogy jó gyakorlatnak gondolják a külföldön már jól működő személyi asszisztencia rendszerét, amit érdemes volna a magyarországi rehabilitációs rendszerbe is beépíteni. Emellett megjelent az is, hogy az akadálymentesítés külföldi gyakorlatát szívesen emelnék át a hazai viszonylatokba (bizonyos országok, például Anglia és Svédország gyakorlatát figyelembe véve), valamint a teammunka, amelyről már **K₂** esetében is szóltunk.

Az integráció sikerességét alátámasztó jó példák hazánkban: Fogyatékossgal élő pedagógusok a köznevelés rendszerében

A kutatás vezérfonalául szolgáló rendező elv, miszerint az integráció jelenlegi helyzetét, különösképpen a mozgássérült gyermekek együttoktatásának, együttnevelésének kérdéseit megismerve jutunk el – felismerve a gyógypedagógusok és konduktorok tudásának pozitív szerepét ebben a kérdéskörben a konduktív nevelésben részesült személyek integrációs tapasztalatán túl az őket nevelő konduktorok szakmai nézeteihez, hazai és nemzetközi kitekintést is adva a témában - oda, hogy vannak olyan, az integrációs-inklúziós folyamat sikerét személyes példájuk által prezentáló személyek, akik fogyatékossguk ellenére a pedagógusi pályán bizonyítják rátermettségüket.

Így egy kismintás vizsgálat keretében végeztük nem-reprezentatív, de annál informatívabb kutatást az érintettek körében megismerve az ő véleményüket is arra vonatkozóan, milyen tapasztalataik vannak az integrált oktatásról, a munkavállalás viszontagságairól, továbbá feltárva motivációjukat a pedagógussá válás folyamatában.

A kutatás céljai és kérdései

C₁: Célunk volt, hogy megismerjük a megkérdezettek véleményét tapasztalataikon keresztül az integráció hazai helyzetére vonatkozóan.

K₁: Milyenek ítélték meg iskolai életüket az integráció folyamatában? Voltak-e nehezítő körülmények ebben az időszakban?

C₂: Célunk, hogy megismerjük motivációjukat a pedagógussá válás folyamatában.

K₂: A megkérdezett fogyatékossgal élő pedagógusoknak mi volt a pályaválasztási motivációja?

C₃: Célunk továbbá, hogy a munkavállalással kapcsolatos helyzetüket, véleményüket, esetleges nehézségeiket is megismerjük a társadalmi integráció folyamatában.

K₃: Milyen tényezők (fogyatékossg, meghatározó tanári minta, stb.) befolyásolták a munkába állásukat, a társadalmi szerepvállalásaik között?

A minta jellemzése és a vizsgálati módszer bemutatása

Tisztában vagyunk azzal, hogy ez a csekély, mindösszesen 8 főt számláló minta nem felel meg a reprezentativitás kritériumainak. Ennek ellenére úgy véljük, a fogyatékossgal élő pedagógusok tapasztalatai értékesek a kutatási téma.

Ebben a kismintás kutatásban is a kvalitatív módszerek közé tartozó strukturált kikérdezést használtuk.

A kérdések elsődlegesen arra fókuszáltak, hogy egyrészt, mint tanuló milyen élmények, benyomások érték az oktatás különböző szintjein a megkérdezetteket. Továbbá, hogy milyen tényezők befolyásolták őket abban, hogy a pedagógusi hivatást választották.

Mivel az elemszám alacsony volt - összesen 8 fő -, ezért ebben az esetben értelmetlen volt a MAXQDA2020 programmal elemezni az adatokat. Jelen esetben a szerző egy-egy elhangzott érdekes gondolat bemutatására törekszik csupán.

Következtetések

K₁ kérdésünkkel kapcsolatban azt a megállapítást tehetjük, hogy a fogyatékossgal élő pedagógusok integrációs-inklúziós tapasztalatai igen vegyesnek bizonyultak. Voltak jó és rossz tapasztalataik, azonban a legtöbb negatív élmény az óvodai és általános iskolai létükhöz kapcsolódott, a középiskolában kevesebb ilyen jellegű tapasztalatról számoltak be a megkérdezettek.

K₂ kérdésünk így szólt: „A megkérdezett fogyatékossgal élő pedagógusoknak mi volt a pályaválasztási motivációja?” A kapott válaszok alapján azt tapasztaltuk, hogy a pályaválasztást pozitívan befolyásolták a korábban látott pedagógus minták, az egyéni célok, egyéni érdeklődés és felmerült az a motiváció is, amely a fogyatékossgok társadalmi elfogadását, az érzékenyítést említik, mint pályaválasztási késztetést.

K₃ kérdésünkre a megkérdezett pedagógusok többsége (5 fő) azt a választ adta, hogy nem érte őt hátrányos megkülönböztetés álláskeresőként, sőt, ketten közülük rögtön a diploma megszerzése után el tudtak helyezkedni. Ez mindenképpen pozitív eredménynek tekinthető a társadalmi elfogadás tekintetében.

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS TOVÁBBI KUTATÁSI IRÁNYOK MEGJELÖLÉSE

Újszerű megközelítésnek tekinthető az értekezés szemléletisége, amelynek szerzője maga is CP-vel született és a tartós konduktív nevelésben töltött évek segítették és készítették fel őt a sikeres iskolai és társadalmi integrációra. Az értekezésben bemutatott, elemzett probléma egy marginális területet képvisel a magyar neveléstudományi kutatások sorában, amely elsődlegesen a konduktív nevelés, mint egy lehetséges módszer szerepét kívánja feltárni a központi idegrendszerileg sérült, mozgásszervi fogyatékossgal élő személyek integrációjában, így a kutatás eredményei hiánypótlóak.

A konduktív pedagógia legfőbb küldetése, hogy javítsa a központi idegrendszeri sérüléssel élő személyek életminőségét. Értelmezése szerint a rehabilitáció nem más, mint tanulás, újra tanulás. A koncepció a CP-vel élő személyek atipikus tanulási mintázatának helyreállítását helyezi fókuszba a megfelelő részcélok közvetítésével, komplex tevékenységek rendszerén keresztül (Hári és munkatársai, 1991). Elsődleges feladata a neveltek integrációjában, hogy képessé és motiválttá tegye őket a folyamatos tanulásra, önképzésre, ez által az élet különböző területein a felmerülő problémák, kihívások megoldására. *„A konduktív nevelési program biztosítja az érzelmi, testi, mozgásos, erkölcsi, pszichés, értelmi, szociális fejlődéshez szükséges nevelési és oktatási tartalmakat. Mind ez csak úgy és akkor lehetséges, ha a nevelés személyiségközpontú, ha csoportos keretben történik, ha a mozgásfejlesztés nem (csak) cél, hanem a személyiség alakításának fontos eszköze... A cél a gyermekben rejlő tanulási potenciálok kihasználásával a problémamegoldó képességre nevelés, mint életstratégia”* (Feketéné Szabó, 2013: 155). Feketéné idézett gondolatait támasztják alá a neveltekkel készített interjúink eredményei is, amelyben nagy arányban (90%-ban) emelték ki a konduktív nevelés fizikumra gyakorolt pozitív hatását, mint a javuló mobilitás és finommanipuláció. Feketénéhez hasonlóan a kutatásban résztvevő központi idegrendszeri sérült személyek is megemlítették válaszaikban a konduktív nevelés pozitív személyiségformáló vonásait, mint amilyen a kitartás és az önbizalom.

Ahogy arra kutatási eredményeink is rávilágítanak a speciális szaktudás – a gyógypedagógus és/vagy a konduktor birtokában lévő információk a speciális szükségletek kapcsán - egy igen lényeges tényező az integrációs nehézségek leküzdésében, a sikeres integráció megtámogatásában mozgássérült gyermekek/tanulók körében. Ezért a konduktív nevelés másodlagos feladata a sikeres integrációban, hogy speciális szaktudásuk által arra készítsék fel az elsődlegesen központi idegrendszeri sérüléssel élő mozgáskorlátozott

személyeket, hogy a későbbi integrációs folyamatokba – akár pedagógiai, akár szociológiai értelemben – sikerrel be tudjanak tagozódni.

A kapott eredményeink iránymutatást adnak a konduktorképzés jövőbeli perspektíváit illetően is, ugyanis az a kutatásunk során kiderült, hogy a képzésben az elmélet és a gyakorlat egyensúlyát tekintve arra volna igény, hogy a gyakorlati óraszám növelésével mind több tapasztalattal hagyják el a leendő konduktorok a képzőhelyeket. Így azt mondhatjuk, hogy saját kutatásunk eredményei is egybecsengenek Turi 2017-es, a konduktorképzés tartalmára vonatkozó árnyaltabb, kvantitatív vizsgálatának eredményeivel. Ebben a korábbi vizsgálatban a válaszadók többsége szintén úgy vélekedett, hogy leginkább a konduktív nevelési gyakorlat elsajátítására kéne helyezni a hangsúlyt. A képzés elméleti tudásának növelésével a válaszadók csekély hányada értett ugyanis egyet. A jövőben szükséges volna nagyobb hangsúlyt fektetni a hazai képzésben is a teammunkára való felkészítésre, hiszen a konduktor interjúk tanulságai alapján ez volt a második leggyakrabban azonosított, munkavégzést nehezítő tényező. A multidiszciplináris szemlélettel ellentétben a „petői” koncepció az interdisziplináris szemléletre épül, ennek eredményeként a csoportthatás fokozottan jelentkezik, *„mivel a gyermekcsoport és a homogén konduktori team együttes pozitív hatásaira épít”* (Pásztorné Tass, 2018: 13).

A hazai integrációs kutatások között tudomásunk szerint eddig nem született olyan közlemény, amely a pedagógusok mozgássérült tanulókkal kapcsolatos integrációs tapasztalatát vizsgálná, különös tekintettel az oktatást nehezítő tényezőkre, hiszen azok többsége főleg a szülők, a pedagógusok és/vagy a pedagógusjelöltek, esetleg az ép tanulótársak attitűdjét vizsgálta az együttneveléssel kapcsolatosan (Zsebe, 2013; Szabó, 2016; Pongrácz, 2017; Márton, 2019; Kovács és Bihari, 2019). Hazai viszonylatban vizsgálatunknak ezen szegmense újabb értékes adalékkal gazdagítja az integrációt vizsgáló kutatásokat.

A kutatás során célul tűztük ki, hogy személyes példákon és jó gyakorlatokon keresztül mutassuk be a konduktív nevelés szerepét az integrációs folyamatok megsegítésében itthon és külföldön egyaránt. Ilyen jó gyakorlatnak bizonyult külföldről - a konduktor interjúk alapján - a személyi asszisztencia rendszere, ami tehermentesítené a súlyosan fogyatékos gyermekek napi gondozását végző szülőket. Hazánkban a fogyatékossgal élő személy gondozását ellátó gondviselő ápolási díjban részesül, amely egy rendszeres pénzbeli juttatási támogatási forma. Tátrai 2015-ben egy átfogó helyzetfeltáró vizsgálatot készített az ápolási díj rendszeréről és az ellátottak demográfiai és szociális jellemzőiről. Kutatásának leglényegesebb konklúziója, hogy a megkérdezettek jelentős hányada (71%-a) a munkáját adta fel, hogy gondját tudja viselni

fogyatékossgal élő hozzátartozójának. Ezért lenne jó megoldás, ha Magyarországon is bevezetnék a személyi segítő rendszerét. Külföldön a fogyatékossgal élő személyek ápolását munkaviszonynak ismerik el, ami után rendszeres fizetés jár. Mindenképpen pozitív társadalmi üzenetet közvetítenek a fogyatékossgal élő tanárokkal készült interjúink. Bár a hazai kutatók alaposan körbejárták már a pedagógusok és tanárjelöltek pályaválasztását befolyásoló tényezőket, de a kérdést eddig csak az ép pedagógusok körében vizsgálták (például, Szontagh 2020). Hasonlóan kutatásunk eredményeihez, korábbi kutatások is említik a mintakövetés szerepét, akár egy szeretett pedagógusét vagy egy családtagét, mint az egyik lehetséges pályaválasztási tényezőt (Szebedy, 2005; Kertész, 2013; Pócsik, 2015). Számos tanulmány és kutatás vizsgálta már a fogyatékossgal és a munka kapcsolatát (Bánfalvy, 2005; Cseh, 2014; László, 2016; Balázs-Földi, 2018). Saját vizsgálatunkban, ellentétben az eddigi kutatások eredményeivel a kutatásba bevont személyek többségében (5 fő) pozitívan nyilatkoztak a munka világával kapcsolatos tapasztalataikról. Ez a fogyatékossgal élő személyek társadalmi integrációja szempontjából nagyon biztató, de természetesen további és alaposabb vizsgálatok szükségesek a jövőben a téma részletes körüljárására.

A szerző a feltárt problémák és hiányosságok tükrében a következő javaslatokkal él:

Érdemes volna további nagymintás, reprezentatív kutatások segítségével tovább vizsgálni az integrációt, valamint annak erősségeit, és nehézségeit a hazai és a nemzetközi gyakorlatban egyaránt, fókuszálva az iskolai végzettségre, illetve a különböző fogyatékossgal élő gyermekeket integráló pedagógusok módszertani kultúrájára.

További szélesebb elemszámú neveltekkel, konduktorokkal és fogyatékossgal élő pedagógusokkal készült interjúk felvétele volna indokolt az integrációs-inklúziós tapasztalatok mélyebb megismerése céljából.

Úgy véljük, hogy a fogyatékossgal élő személyek nyelvtanulási képességei, motivációi egy új és még feltáratlan terület. Érdemes volna az idegen nyelvtudás szerepét megvizsgálni a CP-vel élő személyek társadalmi integrációjában.

Meglátásaink szerint további vizsgálatok volnának szükségesek a pedagógusképzésben résztvevő hallgatók fogyatékossgal típusa szerinti, tünetspecifikus előzetes tudásának megismerésével kapcsolatban.

Érdemes volna egy nagymintás, reprezentatív vizsgálat segítségével mélyebb ismeretekre szert tenni a CP-vel élő személyek munkavállalási tapasztalataival kapcsolatban.

Indokolt lehet a nemzetközi kitekintés kiszélesítése is a további jó gyakorlatok, példaértékű fogyatékossgal élő személyek bemutatása itthonról és külföldről egyaránt azért, hogy az integráció előnyeit és társadalmi hasznát minél jobban megalapozva tudjuk a tudós társadalom és a közvélemény tudtára adni.

A TÉZISFÜZETBEN FELHASZNÁLT IRODALMAK JEGYZÉKE

Babbie, E. (2008). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, HU: Balassi Kiadó.

Balázs-Földi, E. (2018). *Fogyatékos és megváltozott munkaképességű munkavállalókkal kapcsolatos attitűdök*. Debrecen, HU: Debreceni Egyetem.

Balogh, E. (Szerk.). (2018). *A 9. Konduktív Pedagógiai Világkongresszus (Budapest, 2016. december 10–13.) Válogatott előadások*. Budapest, HU: Semmelweis Egyetem Pető András Kar.

Balogh, M. (1998). *Bevezető a konduktív mozgáspedagógiába. Pető András előadásai és gyakorlati bemutatói alapján*. Második bővített kiadás. Budapest, HU: MPANNI.

Bánfalvy, Cs. (2005). A fogyatékos emberek és a munkavilága. Szakképzési Szemle 21(2), pp. 180-192.

Cseh, J. (2014). *A megváltozott munkaképességű személyek nyílt munkaerő-piaci foglalkoztatásának munkáltatói aspektusai*. Pécs, HU: Pécsi Tudományegyetem.

Feketéné Szabó, É. & Gruber, M. (2019). *A konduktív pedagógia, mint neuropedagógiai megközelítés*. In II. Országos Komplex Mozgásterápia Konferencia. Fókuszban A Neuropedagógia. Budapest, HU: MagNet Közösségi Ház.

Feketéné Szabó, É. (2013). A konduktív nevelés új feladatai. In Bábosik, I. (szerk.) *Az iskola optimalizálásának lehetőségei*. (pp. 154-162). Budapest, HU: Eötvös József Könyvkiadó.

Földesi, R. (2014). Pető András szellemi köre és személyes kapcsolatai. In Németh, A., Pukánszky, B. & Pirka, V. (szerk.) *Továbbélő utópiák –reformpedagógia és életreform a 20. század első felében*. (pp. 302-316). Budapest, HU: Gondolat Kiadó. URL: <https://docplayer.hu/109842758-Tovabbelo-utopiak-reformpedagogia-es-letreform-a-20-szazad-első-feleben.html> Letöltés dátuma: 2019.09.23.

Földesi, R. (2017). A képelemzés lehetőségei a konduktív pedagógiában. *Gyermeknevelés* 5(1), pp. 143-154. URL: <https://doi.org/10.31074/gyntf.2017.1.143.154> Letöltés dátuma:2019.09.23.

Hári, M., Kozma, I., Horváth, J. & Kőkúti, M. (1991). *A konduktív pedagógiai rendszer hatékony működésének alapelvei és gyakorlata*. Budapest, HU: Nemzetközi Pető Intézet.

Kertész, K. (2013). A pedagóguspálya választásának motivációi és dilemmái. URL: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/tamop315/palyamotivacio_konferencia/Kerteszh.pdf Letöltés dátuma: 2022.02.25.

Kovács, E. & Bihari, Zs. (2019). Pedagógushallgatók fogyatékkal élők együttneveléséről alkotott véleménye. *Educatio*. 28(4), pp. 819-829.

László, V. (2016). *A fogyatékossgal élők helyzete a munkavilágában*. XXX. microCAD International Multidisciplinary Scientific Conference. Miskolc, HU: 2016. április 21-22.

Márton, E. (2019). *A szülő és az iskola kapcsolata, szerepe a sikeres együttnevelés megvalósításában*. Budapest, HU: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

Medveczky, E. (2003). *Fejlődéstan. A központi idegrendszer fejlődési zavarainak oktatása a konduktív pedagógiában*. Budapest, HU: MPANNI.

Pásztorné Tass, I. (2018). A konduktív nevelés helye és szerepe a sérült gyermekek és felnőttek rehabilitációjában és rehabilitációjában. *Tudomány és Hivatás-online tudományos folyóirat*. 3(2), pp.11- 29.

Pető, A. (1955). Konduktív mozgásterápia, mint gyógypedagógia. *Gyógypedagógia* 1(1), pp. 15-21.

Pongrácz, K. (2017). *Többségi tanulók fogyatékossgal élő társaikkal szembeni attitűdjének vizsgálata*. Budapest, HU: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

Pócsik, O. (2015). Pedagógusdinasztiák létjogosultsága pedagógus karrierpályák tükrében Magyarországon. *Iskolakultúra*. 25(7-8), pp.102-112.

Schaffhauser, F. (2016). Meaning and importance of the holistic principle in the conductive education by András Pető and Mária Hári. In Balogh, E. & Földiné Németh, G. (szerk.): „Welcome to the Home of Conductive Education”. *Abstracts of 9th World Congress on Conductive Education*. (pp. 67). Budapest, 10-13. December 2016. Organisers: András Pető Collage, International Pető Association, András Pető Foundation.

Szabó, D. (2016). Láttelel a pedagógusok befogadó neveléshez-oktatáshoz való hozzáállásáról. *Iskolakultúra* 26(4),pp. 21-36.

Szebedy, T. (2005). A pedagóguspálya néhány sajátossága és a foglalkozási ártalmak. Az iskola a szereplők együttműködésének függvénye. *Új pedagógiai szemle* 58(7-8), pp. 13-32. URL: <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00094/2005-07-ta-Szebedy-Pedagoguspalya.html>
Letöltés dátuma: 2022.02.25.

Szontagh, P. (2020). Pedagógusjelöltek hivatás és pályamotivációja a képzés különböző állomásain. *Pedagógusképzés* 19(3-4), pp. 29-57. URL: <https://doi.org/10.37205/TEL-hun.2020.3-4.02> Letöltés dátuma: 2022.03.01.

Tátrai, A. (2015). *Az alanyi jogú ápolási díj rendszere az ellátott kör Magyarországon*. 2015. TÁRKI Zrt.

Turi, I. (2017). Vizsgálat a konduktorképzésre vonatkozó nézetek körében. Karlovitz J. T. (szerk.) *Válogatott tanulmányok a pedagógiai elmélet és szak módszertanok köréből*. (pp.76-82) URL: <http://www.irisro.org/pedagogia2017januar/24TuriIbolya.pdf>. Letöltés dátuma: 2020.12.21.

Zsebe, A. (2013). Mozgássérült gyerekek inkluzív nevelése. In Bábosik, I. (szerk.) *Az iskola optimalizálásának lehetőségei*. (pp. 139-152). Budapest, HU: Eötvös József Könyvkiadó.